

УДК 332.122:379.84(477.51)

Ю.В. Шабардіна, канд. екон. наук

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Досліджена соціально-економічна ситуація Чернігівської області, що визначає передумови розвитку рекреаційного господарства регіону, а також детально проаналізовані основні складові рекреаційного потенціалу Чернігівщини.

Исследована социально-экономическая ситуация Черниговской области, которая определяет предпосылки развития рекреационного хозяйства региона, а также детально проанализированы основные составляющие рекреационного потенциала Черниговщины.

Investigated the socio-economic situation of Chernihiv region, which defines the preconditions for the development of recreational agriculture in the region, as well as a detailed analysis of the main components of the recreational potential of the Chernihiv region.

Постановка проблеми. Чернігівська область – одна з перспективних областей для розвитку сфери рекреації. Знаходячись у десятці лідерів за розміром рекреаційного потенціалу, сьогодні вона характеризується низькою рекреаційною активністю з боку туристів та бажаючих оздоровитися і відпочити, що пов'язано з регіональними тенденціями соціально-економіко-екологічного розвитку території. Області притаманна значна відмінність від середньоукраїнських показників. У цьому контексті пошук незадіяних резервів саме в рекреаційній сфері як галузі, рівень розвитку якої є індикатором регіонального добробуту, може сприяти прискоренню темпів економічного зростання регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, праці яких присвячені дослідженню рекреаційного потенціалу як складової продуктивних сил регіонального економічного простору, особливо слід відзначити Н.О. Алешугіну, О.І. Амошу, О.О. Бейдика, Ю.А. Веденіна, М.В. Глядіну, І.В. Давиденко, О.В. Кифяка, В.С. Кравціва, Е.М. Ніколаєнка, В.І. Павлова, Л.М. Черчик та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Диференціація регіонів України за рівнем рекреаційного потенціалу обумовлюється рядом об'єктивних та суб'єктивних причин. Рівні соціального, економічного та екологічного розвитку регіонів України, які характеризуються значною нерівномірністю, є визначальними факторами, що сприяють формуванню і використанню рекреаційного потенціалу, впливають на вибір стратегічних орієнтирів у розвитку й управлінні рекреаційною сферою регіону. В той же час рекреаційна сфера є складовою галузевого комплексу адміністративно-територіальних одиниць, яка справляє значний вплив і на соціальний, і на економічний, а також екологічний рівень розвитку території. Тому регіональні особливості формування, функціонування і розвитку рекреаційного потенціалу регіону слід розглядати у взаємозалежності: соціально-економіко-екологічний рівень розвитку регіону – рівень формування, функціонування і розвитку рекреаційного потенціалу регіону.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження наявних переваг і недоліків у розвитку рекреаційного господарства Чернігівської області, а також виявлення загальноекономічних регіональних передумов, які визначають вектори подальшого розвитку рекреації в області.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про економічні трансформації в Україні, необхідно відзначити, що їх дія негативно вплинула і на розвиток економіки Чернігівського регіону. Про достатньо складну економічну ситуацію області свідчить невпинне

зниження рівня основних узагальнюючих показників економічного стану регіону, згідно з якими Чернігівщина посідає лише 19 місце в загальноукраїнському рейтингу.

Аналіз галузевої структури господарського комплексу Чернігівської області свідчить про відносно невисокий рівень індустріального розвитку порівняно з іншими регіонами України. Найбільш перспективними галузями промисловості для інвестування в області є: харчова і легка – зі швидким періодом окупності, нафтогазовидобувна і хімічна – з високим рівнем прибутковості, а також наукоємні галузі машинобудування. Агропромисловий комплекс належить до найважливіших сфер економіки області.

Транспортна доступність відіграє важливу роль у формуванні економічного потенціалу регіону, зокрема і рекреаційного. Враховуючи унікальність географічного положення Чернігівської області, її транспортна система набуває міждержавного значення. Враховуючи забезпеченість транспортної системи Чернігівщини всіма видами транспорту, все-таки необхідно відзначити домінування в ній автомобільного транспорту [3, с. 118].

Однією з головних умов сталого розвитку, курс на який взяла Україна, є соціальна стабільність у суспільстві, рівень якої є своєрідним виміром розвиненості держави. Соціальний стан області за багатьма показниками є гіршим, ніж в інших регіонах України. Природне відтворення населення характеризується глибокою демографічною кризою. На демографічну ситуацію області, окрім «старіння» населення, впливає також і стан охорони здоров'я, який безпосередньо залежить від можливостей суспільства створити дійові механізми достатнього фінансування та ефективного управління у сфері охорони здоров'я, забезпечення безпечних умов праці з дотриманням норм трудового законодавства, а також екологічної ситуації в регіоні. Однією з найгостріших проблем є зростання захворюваності населення на туберкульоз, стрімко поширюються ВІЛ-інфекція та СНІД. Як і в межах України, спостерігається досить високий рівень захворюваності на новоутворення, хвороби системи кровообігу, сечостатевої та ендокринної системи, розладу харчування та порушення обміну речовин, травматизм. Досвід показує, що більшість вищезазначених захворювань легше попередити, ніж вилікувати. Але не можна не враховувати і той факт, що в основному вищеперераховані захворювання, які можуть спричинити смерть, часто є наслідком нерівномірного розподілу часу праці і відпочинку, мінімальними доходами населення, що не дозволяють планувати відпочинок, заохочення працівників роботодавцями до ненормованого робочого дня всупереч трудовому законодавству, зменшення фінансування оздоровчих програм з боку бюджетних установ та фондів соціального страхування, „неомодність” пропаганди здорового способу життя. У цьому випадку одним із необхідних напрямів державної політики може виступати забезпечення ефективних умов для розвитку рекреаційної сфери діяльності як дієвого засобу відновлення здоров'я населення.

Мірою соціальної напруги є рівень безробіття. Однак останнім часом в області спостерігаються вагомі зрушення в напрямку зниження рівня безробіття. В умовах дефіциту робочих місць на селі створені умови для розвитку екологічних видів рекреаційної діяльності, що здатні вплинути на рівень зайнятості сільського населення та підвищити його матеріальне забезпечення.

Вагомим фактором, що визначає ступінь соціального розвитку, якість життя, в тому числі і вектор рекреаційної діяльності, є матеріальна забезпеченість населення. Переважна частка населення регіону (61,2 %) отримує середньодушові загальні доходи, які є нижчими за середній рівень. Отже, сучасний стан матеріального забезпечення більшості населення області поки що не створює умов для повноцінного задоволення рекреаційних потреб.

Спостерігається своєрідний парадокс, а саме: виступаючи необхідною умовою підтримки нормальної життєдіяльності людини, рекреація в той же час є недоступною для більшості населення. Аналіз сукупних витрат домогосподарств Чернігівського регіону свідчить про переважання продовольчих витрат у загальній сумі споживчих сукупних

витрат, хоча необхідно відзначити постійну тенденцію до зменшення цієї категорії витрат. Рівень освіти є своєрідною рушійною силою, яка розширює інтереси людей, і, як наслідок, сприяє вибору форм і засобів задоволення рекреаційних потреб. Практика показує, що чим вищий рівень освіти, тим більше потенційний рекреант потребує інтелектуального відновлення і зорієнтований на такі види рекреаційної діяльності, як: туризм, отримання культурних послуг. Достатньо високий рівень освіти місцевого населення Чернігівського регіону підтверджують дані Головного управління статистики у Чернігівській області, згідно з якими область займає 9 місце в загальноукраїнському рейтингу за величиною інтегрального індексу рівня освіти, хоча необхідно відзначити, що динаміка 2000-2008 рр. свідчить про зниження рейтингових позицій області з 5 сходинки [6]. Також необхідно зазначити, що одним із напрямів підвищення конкурентоспроможності рекреаційного потенціалу регіону є підготовка висококваліфікованих працівників цієї сфери діяльності. Від теоретичної і практичної підготовки персоналу сфери рекреації залежить якість надання рекреаційних послуг, ступінь задоволення рекреантів, а значить і повнота використання наявного рекреаційного потенціалу.

Невтішна ситуація щодо багатьох показників соціально-економічного стану Чернігівського регіону вимагає невідкладного вирішення найважливіших проблем області, в тому числі і за рахунок позиціонування рекреаційної діяльності.

З метою визначення стратегічних орієнтирів подальшого розвитку рекреаційного господарства доцільним є детальний аналіз основних переваг та недоліків, що мають місце у функціонуванні рекреаційної сфери Чернігівщини на базі авторської методики визначення рекреаційного потенціалу регіону [2].

Потенціал природно-рекреаційних ресурсів. Високі позиції Чернігівської області за потенціалом природно-рекреаційних ресурсів – 6 місце в масштабах країни, що обґрунтовано багатством природного середовища.

У регіональному розрізі область характеризується найвищими показниками забезпеченості земельними ресурсами в розрахунку на кількість наявного населення. З точки зору можливості розвитку рекреаційного господарства особливого значення набуває забезпеченість території лісовими ресурсами. Загальна площа земель лісового фонду Чернігівської області складає 738,1 тис. га (4 місце в розрахунку на кількість наявного населення), у тому числі вкритих лісовою рослинністю – 639,5 тис. га (20,7 % від загальної площі області). Однак забезпеченість лісом у різних районах не однакова. Якщо в північних районах лісистість становить від 20 до 41 % від загальної площі району (найбільш лісисті: Семенівський, Ріпкинський, Корюківський райони), то в південних – лише від 7 до 20 % (найменш лісисті: Бахмацький, Варвинський, Куликівський, Менський райони). В той же час, за свідченням дослідників, найбільш оптимальним рівнем лісистості території, який позитивно впливає на клімат, ґрунти, ерозійні процеси, вважається досягнення цього показника на рівні 20-22 %.

В організації рекреаційної діяльності великого значення набувають водні ресурси, які можуть використовуватися для організації спортивної діяльності, туризму, лікування, оздоровлення та просто відпочинку. Досить високу забезпеченість область демонструє в розрізі водних об'єктів річок (7 місце). Територією області протікають великі річки: Дніпро (91 км), Десна (505 км); середні: Сож (30 км), Судость (17 км), Сейм (56 км), Снов (190 км), Остер (195 км), Трубіж (15 км), Супой (25 км), Удай (195 км), 1560 малих річок.

Враховуючи те, що водні ресурси річок, озер не можуть повністю задовольнити попит на рекреаційний відпочинок внаслідок забрудненості, маловодності і, як правило, доступності тільки для місцевого населення [9], а також з метою регулювання річкового стоку збудовані штучні водойми – водосховища та ставки. Загальний рейтинг облас-

ті за забезпеченістю населення такими водними об'єктами характеризується середнім рівнем у межах країни.

Розвитку промислового, наукового та екологічного видів туризму сприяє забезпеченість території регіону об'єктами флори (14 місце) і фауни (7 місце). Загальна кількість видів флори на території регіону складає 1000 од., що становить 17 % загальної чисельності видів України, з них 50 видів занесено до Червоної книги. Рослинність Чернігівщини у природному стані збереглася приблизно на третині території, переважно у поліській частині області, у вигляді лісів, лучних угруповань і болотної рослинності.

Фауна налічує 460 видів (40 %), серед яких особливим різноманіттям відрізняються птахи і риби. В мисливському господарстві характерним є добування лосів, оленів, козуль, кабанів і зайців.

Стан навколишнього природного середовища. Регіон характеризується екологічною стабільністю нижче середньої та займає 14 місце в загальноукраїнському рейтингу. Однак необхідно відзначити, що таку сходинку регіон посів внаслідок низького забезпечення населення мінеральними водами (25 місце). В області, згідно з ліцензіями, експлуатується одне родовище мінеральної води: Менське – 1 свердловина, власником якої є санаторій "Остреч" Менського району, 1 свердловина – власник ТОВ "Нептун". Родовище Березнянське – 2 свердловини, власник – ЗАТ "Пивкомбінат "Десна" (м. Чернігів), не експлуатується. Сумарна кількість затверджених (балансових) запасів складає 186,0 м³/добу за категоріями А+В+С₁. Мінеральні води області відносяться до типу маломінералізованих лікувально-питних.

Визначальним критерієм для організації рекреаційного обслуговування є наявність земель природно-заповідного фонду (ПЗФ). Забезпеченість населення Чернігівського регіону такими територіями характеризується високим рівнем (7 місце), а за заповідністю території область посідає перші позиції (7,6 % при середньоукраїнських показниках 5,1 %). Найменш забезпеченими землями ПЗФ вважаються Носівський, Ніжинський, Бахмацький і Борзнянський райони області (заповідність – менше 3 %). Природно-заповідний фонд складають 8 категорій об'єктів: Ічнянський та Мезинський національні природні парки, частина національного природного парку «Залісся», регіональний ландшафтний парк «Міжріччинський», 441 заказник, 137 пам'яток природи, 19 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 52 заповідні урочища, дендропарки «Тростянець» загальнодержавного значення та «Прилуцький» місцевого значення, Менський зоопарк. Унікальність природно-заповідного фонду Чернігівської області заключається в значній частині об'єктів загальнодержавного значення – 20,5 % загальної площі ПЗФ регіону [4].

Можливості використання природно-ресурсного потенціалу Чернігівської області в рекреаційних цілях дещо знижуються внаслідок екологічного забруднення.

Серед низки екологічних проблем, які мають місце в області, особливо гостро стоїть проблема поводження з відходами, які є одним з найбільших забруднювачів навколишнього середовища та негативно впливають на всі його компоненти. Ситуація ускладнюється низьким рівнем знешкодження і використання відходів [4]. Хоча слід зазначити, що порівняно з іншими регіонами в розрахунку на кількість наявного населення утворення відходів характеризується показниками нижче середнього.

Нагальнішою є проблема значних скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти області. Однак технічний стан водойм у цілому по області визначений як задовільний, а за рівнем забрудненості поверхневих вод у розрахунку на одного жителя Чернігівська область посідає п'ятнадцяту сходинку в загальноукраїнському рейтингу, випереджаючи рекреаційний регіон АР Крим.

Привабливість території в рекреаційному відношенні насамперед визначається чистотою атмосферного повітря території, призначеної для організації рекреаційної діяльності. В порівнянні з іншими регіонами України за індексом забруднення атмосфери

(ІЗА) загальний рівень забруднення повітря в обласному центрі оцінюється як низький. А загальна кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря по області складає менше 1 % обсягу викидів в атмосферне повітря України.

З точки зору визначення придатності території до розвитку рекреаційної сфери важливе значення має радіаційна чистота регіону, тим більше, що Чернігівська область – одна з регіонів України, які постраждали від наслідків Чорнобильської катастрофи. І хоча останнім часом спостерігається стабілізація радіаційного фону і зменшення проявів радіаційного забруднення території, необхідно відзначити, що найгостріше стоїть питання у 7 районах, що знаходяться в так званій зоні «відчуження» (Козелецький, Чернігівський, Ріпкинський), та північно-східних районах (Семенівський, Корюківський, Сосницький, Н.-Сіверський). У цілому ж внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС у зонах радіоактивного забруднення знаходиться 244 населенні пункти на території семи районів області.

Потенціал історико-культурної спадщини. Архітектурно-містобудівна спадщина області представлена унікальними спорудами Княжої доби, найдовершенішими архітектурними витворами українського відродження і бароко XVII-XVIII століть, садибними комплексами і цивільною забудовою епохи класицизму.

На території області збереглося 8,7 тисяч пам'яток культурної спадщини (історії, мистецтва, археології, архітектури). За даними Головного управління статистики, в Чернігівській області до Державного реєстру нерухомих пам'яток України в 2009 році були віднесені 1723 археологічні пам'ятки національного значення та 3807 місцевого, 3056 – історичних, 165 – монументального мистецтва.

До списку історичних міст і селищ включені: Батурин, Борзна, Ічня, Качанівка, Козелець, Короп, Любеч, Ніжин, Новгород-Сіверський, Остер, Прилуки, Седнів, Сосниця, Тростянець, Чернігів.

Чернігівщина багата на так звані біосоціальні аспекти (життєві цикли, знакові події видатних людей). За свідченнями науковця Чернігівська область – одна з областей, якій притаманні всі „номінації”, а саме: народилися, діяли, перебували, загинули, поховані [1].

За авторськими розрахунками [2], Чернігівський регіон займає 4 місце в загальноукраїнському рейтингу за чисельністю пам'яток історії та культури або 4,63 % загальної чисельності історико-культурного надбання України належить області. Зокрема, по пам'яткам археології й історії Чернігівська область займає шосту позицію (7,578 % і 5,656 % відповідно). Пам'ятки монументального мистецтва позиціонують Чернігівщину на 11 місце і становлять 3,469 % від загальноукраїнської кількості пам'яток. За кількістю пам'яток архітектури і містобудування область посідає сьоме місце (4,91 %). У загальній структурі культурно-історичного надбання Чернігівської області найбільшу питому вагу займають пам'ятки археології (58,29 %) та пам'ятки історії (32,213 %).

Таким чином, Чернігівська область насамперед приваблива для потенційних рекреантів, що цікавляться історією регіону, яку можна дослідити за рештками життєдіяльності людини, пам'ятками, пов'язаними з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом населення.

Оскільки вагому частку рекреаційної діяльності займає дозвілля, то важливою складовою потенціалу історико-культурних ресурсів є забезпеченість населення бібліотечним фондом. За даними Головного управління статистики у Чернігівській області, на кінець 2009 року нараховувалося 750 масових та універсальних бібліотек, у тому числі в міських поселеннях 119, у сільській місцевості 631 відповідно. За рівнем забезпеченості бібліотечним фондом регіон знаходиться на шостому місці.

Кількісний склад музеїв Чернігівської області дозволяє віднести її до складу фаворитів, а саме: знаходиться на 3 місці (6,01 % загальної кількості по Україні) разом з Полтавською і Кіровоградською після Київської і Харківської областей.

Для збереження, ведення наукових досліджень, знайомства широких верств населення з історико-культурною спадщиною на Чернігівщині на кінець 2009 року функціонувало 30 музеїв, з них 3 національні: два історико-культурні заповідники „Качанівка” в Ічнянському районі й „Гетьманська столиця” у м. Батурині та архітектурно-історичний заповідник „Чернігів стародавній”; 7 музеїв обласного значення і 20 районного (міського) значення.

За наповнюваністю музейними експонатами Чернігівщина лише на 8 місці (3,75 %). Майже всі експонати Чернігівських музеїв (99,5 %) належать до державної частини Музейного фонду України.

У першу п'ятірку в масштабах країни входить Чернігівська область і за забезпеченістю населення демонстраторами кіно-, відеофільмів та закладами культури клубного типу.

Вище середньоукраїнських показників і забезпеченість населення Чернігівщини театрами (7 місце), концертними організаціями (11 місце) та парками дозвілля (9 місце).

Таким чином, проведений детальний аналіз складових потенціалу історико-культурної спадщини області виявив позитивні тенденції у його використанні. Аналіз даних показує, що на рівні з потенціалом природно-рекреаційних ресурсів, Чернігівська область володіє потужним потенціалом історико-культурних ресурсів, що є передумовою розвитку екскурсійно-пізнавального, наукового, релігійного туризму тощо.

Потенціал інфраструктурних ресурсів. Стан інфраструктурного забезпечення Чернігівської області значно відстає від середньоукраїнських показників, хоча потрібно відзначити, що в 2009 р. намітилися позитивні тенденції. Все це не створює необхідних умов для раціонального використання потужного природно-рекреаційного та історико-культурного потенціалу регіону.

Основним ядром інфраструктурного забезпечення рекреаційної сфери є санаторно-курортні заклади (табл. 1), забезпеченість якими місцевого населення Чернігівської області характеризується низьким рівнем. Згідно з даними показниками область посідає 16 сходинку.

Таблиця 1

*Динаміка основних показників забезпечення санаторно-курортними закладами Чернігівської області**

Показник	2000		2005		2006		2008		2009	
	Кількість закладів, од.	Місткість, од.	Кількість закладів, од.	Місткість, од.	Кількість закладів, од.	Місткість, од.	Кількість закладів, од.	Місткість, од.	Кількість закладів, од.	Місткість, од.
Україна	3327	501669	3245	481527	3164	482167	3073	461552	3041	453339
Середній рівень у регіональному розрізі	123	18580	120	17834	117	17858	114	17095	113	16790
Чернігівська область:										
- кількість	61	5558	51	5734	50	5587	42	5043	42	5066
- частка	1,8	1,1	1,6	1,2	1,6	1,1	1,4	1,1	1,4	1,1
в т. ч.										
- санаторії	8	1390	8	1325	7	1325	7	1325	7	1325
- пансіонати з лікуванням	2	369	-	-	-	-	-	-	-	-
- санаторії-профілакторії	6	599	5	400	5	400	3	300	3	300
- будинки відпочинку	1	110	1	140	1	100	2	222	2	230
- пансіонати відпочинку	1	226	-	-	-	-	-	-	-	-
- бази та інші заклади відпочинку	43	2864	37	3869	37	3762	30	3196	30	3211

* Складено за джерелом [7; 8]

Отже, кількісний склад оздоровчих закладів та їх місткості Чернігівщини складає менше 2 % загальноукраїнських показників і значно поступаються середньодержавним показникам розвитку санаторно-курортного господарства. Переважання баз та інших закладів відпочинку визначає спеціалізацію санаторно-курортного комплексу області. Динамічний аналіз ілюструє тенденцію стабільного скорочення кількості оздоровчих закладів регіону при різнонаправленій зміні місткості. За період 2000-2009 рр. припинили роботу пансіонати з лікуванням і відпочинку, не працювали 15 закладів, половина з яких відчували нестачу коштів для фінансування діяльності, 3 з них перебували на капітальному ремонті, по одному внаслідок відсутності дозволу або охочих оздоровитися та 3 – з інших причин.

Інфраструктурне забезпечення готельного господарства на території області у 2009 р. представлено 64 підприємствами готельного господарства, до складу яких входили 37 готелів, 5 гуртожитків для приїжджих та 22 інших об'єкти для тимчасового проживання. Загальний потенціал об'єктів готельного сервісу налічував 1470 номерів. В їх числі переважали 679 (46,2 %) тримісні та з більшою кількістю місць, третина 499 (33,9 %) – двомісні, 158 (10,7 %) – одномісні. Номерів „люкс” налічувалося всього 86 (5,9 %), „напівлюкс” – 48 (3,3 %). Житлова площа номерів збільшилася за рік на 4,5 % і становила 30,7 тис. кв. м, середня площа одного номеру – 20,9 кв. м проти 20,5 кв. м у 2008 р.

В Україні передбачений розподіл готелів на п'ять категорій (від однієї до п'яти „зірок”). На сьогодні в Чернігівській області функціонує один чотиризірковий готель „Слов'янський” у Н.-Сіверському районі та два двозіркових – „Брянськ” та „Україна” у м. Чернігові. Основними причинами „безкатегорійності” більшості готелів області є невідповідність комплексу вимог до матеріально-технічного забезпечення, знаходження на стадії ліквідації, поточного або капітального ремонту.

Нині стан більшості об'єктів готельного сервісу області залишається на рівні, далекому від світових стандартів, перелік додаткових послуг значно скромніший, ніж у більшості готелів Європи.

Лише 17,2 % з них має у своєму складі сауну (басейн), пральню; 9,4 % – автостоянку, кафе, бар, інші підрозділи з надання послуг за ринковими цінами; 1,6 % – ресторан. Жодне підприємство не має закладів торгівлі (магазин, кіоск).

Аналіз місцезнаходження підприємств готельного господарств показав, що переважна більшість підприємств знаходиться все ж таки в міських поселеннях.

За кількістю об'єктів і місткістю підприємств ресторанного господарства Чернігівська область займає відповідно 16 і 13 місця в регіональному розрізі. Починаючи з 2000 року, кількість об'єктів неупинно зменшується. За останні 10 років кількість об'єктів ресторанного господарства області скоротилася на 225 одиниць (25,65 %). В 2009 році місткість ресторанних закладів дещо збільшилася при зниженні кількості об'єктів, що є наслідком розширення місткості вже існуючих підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

*Динаміка забезпеченості об'єктами ресторанного господарства
Чернігівської області**

Показник	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Кількість закладів, одиниць	877	843	801	764	750	698	665	652
Кількість місць, тис. одиниць	49,205	42	41	41	42	39	35,677	35,875
Забезпеченість населення місцями в об'єктах ресторанного господарства, місць на 10 000 осіб наявного населення	390	348	345	351	365	343	318	323

* Складено автором на основі даних [7]

Щодо структури мережі ресторанного господарства, то в загальній кількості переважають кафе, закусочні, буфети.

Найвища забезпеченість ресторанными закладами спостерігається в м. Чернігові (25 %), Корюківському (7,05 %) і Ріпкінському (6,29 %) і відповідно максимальна кількість місць – м. Чернігів (33,15 %), м. Ніжин (9,83 %), м. Прилуки (7,93 %), Н.-Сіверському районі (5,98 %) і в Городнянському (5,74 %). Відповідно, мінімальні показники в районах за кількістю об'єктів ресторанного господарства у Семенівському (0,46 %), Бахмацькому (0,61 %), Бобровицькому (0,61 %), Куликівському (0,61 %). Найнижча кількість місць на об'єктах ресторанного господарства спостерігається в Бобровицькому (0,41 %), Семенівському (0,44 %), Носівському (0,51 %), Куликівському (0,52 %).

Окрім забезпеченості області оздоровчими, готельними та ресторанными закладами, що формують основу інфраструктурного забезпечення і визначають комфортність задоволення рекреаційних потреб, корисною є інформація про доступність місцевості та потенційні межі поширення інформації про регіон. За статистичними даними, Чернігівська область є однією з областей, в якій 100-відсотково всі автомобільні дороги мають тверде покриття, однак їх технічний стан характеризується низьким рівнем і потребує значних капіталовкладень. Тенденції збільшення кількості Інтернет-абонентів відповідають загальноукраїнським. Доступність населення до Інтернет-мережі збільшує вірогідність отримання інформації про багатство і різноманіття рекреаційного потенціалу. В 2009 р. на кожні 10 000 осіб наявного населення припадало 355 Інтернет-абонентів, порівняно з 2005 р., коли цей показник становив лише 60 осіб.

Потенціал інноваційно-інвестиційних ресурсів. Область характеризується низьким рівнем інноваційного розвитку. Більшість (45,5 %) наукових організацій зосереджено в м. Чернігові, м. Ніжині – 18,2 %, м. Прилуках – 9,1 %, значна частина яких підпорядковується Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України. Розвиток рекреаційного потенціалу на сьогодні не є можливим без впровадження інновацій. Але, на жаль, сьогодні відсутні налагоджені відносини з вищими закладами, науковими школами, які були б зацікавлені в розробці інноваційних проектів рекреаційного розвитку. Впроваджувачем цих інновацій у першу чергу можуть бути фахівці вищої кваліфікації. В державному масштабі частка фахівців вищої кваліфікації становить менше 1 %, на кожні 10 тис. осіб наявного населення припадає лише 7 осіб, які мають вчене звання. Фінансування наукових розробок також знаходиться на одному з найнижчих рівнів (16 сходинок).

Особливе місце в структурі рекреаційного потенціалу мають інвестиційні ресурси. Зважаючи на базис розвитку рекреаційного комплексу, основними інвестиціями можна вважати капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища. Протягом 2009 р. на охорону навколишнього природного середовища було витрачено 217,9 млн. грн, з яких 91,3 млн. грн (41,9 %) – інвестиції в основний капітал, направлені на будівництво, капітальний ремонт, реконструкцію природоохоронних об'єктів, придбання обладнання для реалізації заходів екологічного спрямування. Інвестиції на капітальний ремонт природоохоронних об'єктів становили 12,4 млн. грн (13,6 % інвестицій у навколишнє природне середовище), що на 35,4 % менше порівняно з 2008 р. Переважну частину інвестицій спрямовано на охорону атмосферного повітря та захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод – на кожний з них припадає по 38,4 % (35,1 млн. грн), очищення зворотних вод – 19,9 % (18,2 млн. грн). За рахунок коштів Державного бюджету України було освоєно 42,4 % капітальних інвестицій [4].

Таким чином, регіональний профіль Чернігівської області через призму основних складових рекреаційного потенціалу [12, с. 63-83] виглядає наступним чином (рис. 1).

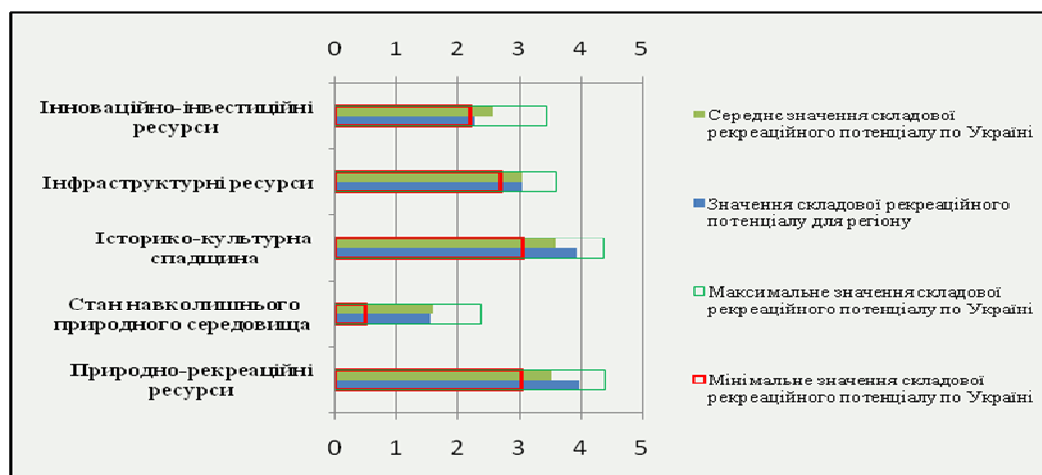

Рис. 1. Рейтинг Чернігівської області за складовими рекреаційного потенціалу

Складено автором на основі даних [12]

Висновки і пропозиції. Підводячи підсумки, необхідно відзначити, що низький рівень розвитку рекреаційної сфери Чернігівської області пояснюється в першу чергу негативними тенденціями в соціально-економічному середовищі, обумовленими реальним станом матеріального забезпечення більшості населення, демографічною проблематикою та відсутністю ефективної державної політики в напрямку повноцінного задоволення рекреаційних потреб. Аналіз можливостей дозволяє виявити резерви не тільки для розвитку рекреаційної сфери, а і для підвищення регіонального добробуту.

Список використаних джерел

- Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К.: Київський університет, 2001. – 395 с.
- Бутко М. П. Методичні аспекти оцінки рекреаційного потенціалу регіону / М. П. Бутко, Ю. В. Шабардіна // Агросвіт. – 2011. – № 1. – С. 10-17.
- Бутко М. П. Транспортна компонента виробничої інфраструктури регіону / М. П. Бутко, Н. В. Іванова. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2010. – 312 с.
- Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
- Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.menr.gov.ua.
- Статистичний бюлетень „Соціальні індикатори рівня життя населення”. – Чернігів: Головне управління статистики у Чернігівській області, 2008. – 172 с.
- Статистичний бюлетень «Готельне господарство Чернігівської області». – Чернігів: Головне управління статистики у Чернігівській області, 2009. – 6 с.
- Статистичний бюлетень «Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні». – К.: Державний комітет статистики України, 2009. – 99 с.
- Статистичний збірник „Регіони України”. – К.: Державний комітет статистики України, 2009. – 759 с.
- Статистичний збірник "Туризм в Україні". – К.: Державний комітет статистики України, 2008. – 215 с.
- Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н. В. Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
- Шабардіна Ю. В. Рекреаційний потенціал як складова продуктивних сил регіонального економічного простору: дис.... канд. екон. наук: 8.00.05 / Шабардіна Юлія Володимирівна. – Чернігів, 2011. – 239 с.